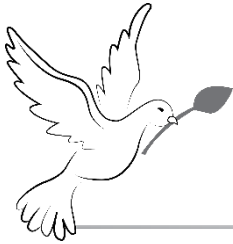

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ:

รูปแบบการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืน ของวิถีเกษตรอินทรีย์*

Buddhist Economics: The Development of Sustainable Happiness Model in The Way of Organic Farming

พระณัฐนันท์เดช สีลเตโช

Phranatthanandat Sila tejo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Corresponding Author. Email: pnatthanandat@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการทัศน์และหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ในการพัฒนาความสุขของเกษตรกรอินทรีย์ และเสนอรูปแบบการนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์ ทำการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จากเอกสารและข้อมูลภาคสนาม โดยการคัดเลือกกลุ่มที่ศึกษาแบบเจาะจง ประกอบด้วยเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ จำนวน 10 ครัวเรือน และเจ้าพนักงานทางด้านการเกษตร จำนวน 2 ท่าน วิเคราะห์ข้อมูลรายบุคคล โดยใช้การนำเสนอและวิเคราะห์แบบอัตชีวประวัติและพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. กระบวนทัศน์และหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ในการพัฒนาความสุขของเกษตรกรอินทรีย์ มาจากความเชื่อและกระบวนการคิดของคนในชุมชนตั้งแต่การทำเกษตรเคมีเป็นการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการแห่งการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงของแต่ละครัวเรือน เปลี่ยนการทำเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์ ใน 5 ด้าน คือ 1) การผลิตที่ไม่มุ่งเน้นด้านการเงินเพียงอย่างเดียว 2) การเปลี่ยนแปลงการผลิตให้มีความหลากหลาย 3) การพึ่งพาตนเอง 4) การเกษตรเพื่อสุขภาพ และ 5) การวางแผนระยะยาวให้กับตนเองและลูกหลาน ความเชื่อกระบวนการคิดและการปฏิบัติของคนในชุมชนมีกระบวนการที่สำคัญ คือการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง 2. รูปแบบการนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเพื่อพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์ คือการดำเนินชีวิตที่ผสมกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์ธรรมชาติ โดยมีรูปแบบที่พึงประสงค์ของเกษตรกร 8 ด้าน คือ 1) ด้านความขยัน 2) ด้านการประหยัด 3) ด้านความซื่อสัตย์ 4) ด้านความอดทน 5) ด้านวินัย 6) ด้านคุณธรรม 7) ด้านปัญญา และ 8) ด้านสังคม

คำสำคัญ: เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ; การพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืน; กระบวนทัศน์; เกษตรอินทรีย์

* Received February 16, 2020; Revised February 22, 2020; Accepted September 14, 2020

Abstract

This research was to a qualitative research by gathering the data from documents and field work through in-depth interview. The group of study was selected by purposive sampling which were 1) 2 agricultural officials and 2) 10 households of organic farmers. They were selected by using the selection criteria from members of the Khlong Yong Organic Community Enterprise Group that have been successful in organic farming and have been the group's leading educators. The data was analyzed by autobiography and description.

The research was found that 1. Paradigms and Buddhist economic principles in the development of happiness of organic agricultural farmers, stem from the process of experiential learning. Thus, the main changes in beliefs and thinking processes to be 1) not just financial-oriented farming, 2) diversity agriculture, 3) self-reliance, 4) healthy agriculture, and 5) long-term planning for family. They define 3 major changes in the production, processing, and distribution were as follows: 1) restructuring the production, processing, and distribution to be suitable for households and communities, 2) reducing and discontinuing to use chemicals including chemical fertilizers and pesticides, 3) modification of mono-crop production to diversity agriculture and transformative learning. 2. The model of applying Buddhist economy principles and the sustainable happiness development of organic agriculture is live in a harmonious way of life between humans and humans as well as humans and nature. There were 8 forms of desirable for farmers: 1) diligence 2) saving 3) honest 4) patience 5) discipline 6) morality 7) intelligence and 8) society.

Keywords: Buddhist Economics; Sustainable Happiness Development; Paradigm; Organic Farming

บทนำ

วิกฤติการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เกิดขึ้นในประเทศไทยอยู่ ณ ขณะนี้มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของทุกภาคส่วนโดยเฉพาะภาคเกษตรกรในสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมมาแต่ในอดีตและเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก ดังนั้น การกำหนดนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร จึงมีความสำคัญและต้องดำเนินการให้เท่าทันและเหมาะสมกับยุคสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการควบคุมกำกับ การขึ้นทะเบียนสารเคมีกำจัดศัตรูพืชให้มีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใสมีความเข้มงวด และต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) รวมถึงการส่งเสริมการจัดการคุณภาพการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืชในขั้นต้น เพื่อจะได้มาซึ่งวัตถุดิบที่ปลอดภัยในการนำไปประกอบเป็นอาหารและไม่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม หรือมีการวางแผนร่วมกันในการผลิตวัตถุดิบ (Keawdounglek, and Siriratrungsuk, 2020) สามารถ

ส่งเสริมแนวคิดที่จะพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้มีความสามารถที่จะดำรงชีวิตที่ดีงาม และมีความสุขร่วมกัน ได้ภายใต้สังคมสมัยใหม่ (Bhongmakapat, 2011)

สำหรับสาเหตุปัญหาสำคัญของเกษตรกร คือความยากจน ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาหลักของทุกประเทศ คือเกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ และการบริหารจัดการ ปัญหาเรื่องทุน และโครงสร้างพื้นฐานโดยเฉพาะที่ทำกิน การพัฒนาดิน และน้ำ ซึ่งยังพบว่าไม่เพียงพอ จึงเป็นสิ่งที่ทำให้การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรไทยยังล่าช้าอยู่ สาเหตุหนึ่งอาจเป็นเพราะต้นทุนการผลิต หรือการใช้สารเคมีทำให้ได้ผลผลิตไม่ดีเท่าที่ควร แต่ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเรื่องนี้ไม่เกี่ยวข้องกับภาครัฐ เพราะภาครัฐมีหน้าที่ส่งเสริมและให้การดูแลเกษตรกร นโยบายต่างๆของรัฐบาลในปัจจุบันนี้ไม่เอื้อประโยชน์ต่อเกษตรกรมากเท่าที่ควรโดยเฉพาะการผูกขาดสินค้าเกษตรของนายทุนผู้ถือครองตลาดอยู่ ณ ปัจจุบันนี้ด้วย ทำให้อาชีพเกษตรกรนั้นถือเป็นอาชีพสำคัญที่ถูกสังคมละเลยไป ผู้ผลิตอาหารควรปฏิบัติให้เห็นถึงความตั้งใจที่จะลดผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมจากกระบวนการผลิตอาหาร ในขณะเดียวกัน ผู้บริโภคควรมีบทบาทที่จะสะท้อนถึงความต้องการในการที่จะบริโภคอาหารที่มีความปลอดภัยต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม อันเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดการส่งเสริมการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (Keawdoungelek, 2019) ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) (The National Economic and Social Development Board, 2016) ที่ต้องการให้คนไทยที่มีคุณลักษณะเป็นคนไทยที่สมบูรณ์ มีวินัย มีทัศนคติและพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม มีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ มีความสามารถในการปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ มีความรับผิดชอบ และทำประโยชน์ต่อส่วนรวม มีสุขภาพกายและใจที่ดี มีความเจริญงอกงามทางจิตวิญญาณ แสดงออกถึงการมีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย (Pramaha Prakasit Thitipassitthikorn, 2020)

การเกษตรกรรมของไทยที่ผ่านมา ถูกผลักดันเข้าสู่ระบบเกษตรกรรมกระแสหลัก (Mainstream agriculture) หรือเกษตรกรรมเคมี (Chemical agriculture) ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งต่างๆ ทำให้เกิดปัญหาหลายประการ ได้แก่ (1) ปัญหาต่อ สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร เนื่องจากการใช้ปุ๋ยเคมีเป็นระยะเวลานานโดยไม่มี การปรับปรุงดิน ทำให้คุณสมบัติทางกายภาพของดินเปลี่ยนแปลงไป จนไม่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของพืช ทำให้เกษตรกรต้องใช้ปุ๋ยเคมีปริมาณเพิ่มขึ้น แต่อัตราการเพิ่มผลผลิตต่อการเพิ่มของปุ๋ยเคมีกลับลดลง การใช้ สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ก่อให้เกิดปัญหาการตกค้างในสิ่งแวดล้อม สะสมในดิน นา และอากาศ นอกจากนี้ สารเคมีกำจัดศัตรูพืชยังทำลายแมลงที่เป็นประโยชน์ต่อระบบนิเวศ เช่น ผีเสื้อ ผึ้ง ทำให้ความสมดุลของธรรมชาติเสียไป เกิดการแพร่ระบาดของแมลงศัตรูพืชมากขึ้นด้วย (2) ปัญหาต่อเศรษฐกิจ แม้เกษตรกรรมแผนใหม่จะมีเป้าหมายในการเพิ่มผลผลิตเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนอาหารและเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร แต่ในระยะยาวจะปรากฏผลในทางตรงกันข้าม เนื่องจากพบว่าต้นทุนการผลิตสูงกว่ารายได้ทำให้เกิดปัญหาหนี้สิน เกษตรกรต้องเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น ๆ นอกจากนี้ในระดับประเทศก็เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจเนื่องจากการนำเข้าปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช และเมล็ดพืชจากต่างประเทศ ทำให้เกิดการขาดดุลทางการค้า (3) ปัญหาต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค การใช้สารเคมีในทางการเกษตร นอกจากจะตกค้างใน สิ่งแวดล้อมแล้ว และยังตกค้างอยู่ในผลผลิตทางการเกษตรที่ใช้บริโภคด้วย

(4) ปัญหาทางศีลธรรม การใช้สารเคมีเพื่อกำจัดศัตรูพืช ซึ่งเป็นการทำลายสิ่งมีชีวิต ตามหลักพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นบาปขัดกับหลักศีลธรรม โดยเฉพาะศีลข้อที่ 1 (ปาณาติบาต) ชาวพุทธผู้เคร่งครัดในศีลธรรมจะไม่ทำบาปนี้เด็ดขาด (Phra Dhammapitaka P.A. Payutto, 1998)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการศึกษาและนำเอาเศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืน ของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์โดยมุ่งศึกษาชุมชนเป้าหมายที่เป็นต้นแบบด้านวิถีเกษตรอินทรีย์ ชุมชนที่จะศึกษามีความแตกต่างกันของนิเวศชุมชน ทางด้านการเกษตร ทั้งนี้เพื่อการศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการทัศน์ของการนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมาใช้ ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนและข้อเสนอแนะ เพื่อค้นหานำองค์ความรู้ใหม่ด้านเศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ไปเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในพื้นที่อื่นๆ เพื่อแก้ปัญหาความยากจน หนี้สิน และลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรอย่างยั่งยืน เพื่อพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน หรือชุมชน ให้มีการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่ นิเวศของชุมชนที่เหมาะสม ยึดตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมาเป็นรูปแบบการใช้ชีวิตเพื่อพัฒนาให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืนทั้งทางกาย ใจ ปัญญา และสังคม ปราศจากการเบียดเบียนตนและผู้อื่น ประกอบสัมมาอาชีพ และรักษาความสมดุลของแหล่งชุมชนที่อยู่อาศัยแหล่งอื่นๆ มีคุณธรรมจริยธรรมนำชีวิตสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการทัศน์และหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ในการพัฒนาความสุข ของเกษตรกรอินทรีย์
2. เพื่อเสนอรูปแบบการนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ กับการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับหนังสือ รายงานการวิจัย ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด ความเป็นมา หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการทำเกษตรอินทรีย์แนวพุทธ โดยการศึกษาในภาคสนาม เพื่อทราบถึงแนวคิด ความเป็นมา หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ ระบบ กระบวนการและรูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์แนวพุทธ ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษาโดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นการเลือกกลุ่มที่ผู้วิจัยใช้เหตุผลในการเลือกเพื่อความเหมาะสมในการวิจัยตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นชุมชนที่มีระบบโครงสร้าง และกระบวนการจัดการและรูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์เชิงพุทธ

ขั้นตอนที่ 1 เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหา

ความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษากระบวนการทัศน์ ความเชื่อ กระบวนการคิดรวมถึงรูปแบบการนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ มาปรับใช้กับการทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืน ของวิถีเกษตรอินทรีย์ โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

1) แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) และแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกของกลุ่มเกษตรกรเกษตรอินทรีย์ กลุ่มผู้รู้ในชุมชน กลุ่มแกนนำชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

1) ขั้นเตรียมการ ประกอบด้วย 1) เตรียมเครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview Guide) ด้วยคัดเลือกแบบเจาะจงจากกลุ่มเป้าหมายตามขอบเขตประชากร 2) ติดต่อขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือที่จะเข้าสัมภาษณ์ 3) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของผลการสัมภาษณ์แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

2) ขั้นเตรียมก่อนเข้าสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ เพื่อกำหนดกรอบแนวคำถามในการสัมภาษณ์ เข้าปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำ เมื่อได้แนวคำถามที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยแล้ว จากนั้นผู้วิจัยวางแผนการเก็บข้อมูลโดยเริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาสถานที่ที่จะเข้าสัมภาษณ์โดยการประสานงานผ่านทางโทรศัพท์เป็นการเบื้องต้น พร้อมกับได้ขอหนังสือเข้าสัมภาษณ์จากทางหลักสูตรเพื่อขอเข้าสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ และผู้วิจัยได้เข้าพบอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำในประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมถึงได้จัดเตรียมแบบเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ เตรียมอุปกรณ์บันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึก และอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

3) ขั้นเข้าสัมภาษณ์จริง ได้แก่ ผู้วิจัยได้แนะนำตัว สนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ แจ้งขอบเขตการเผยแพร่ข้อมูล และขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตบันทึกภาพเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งการพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูล

2. การเข้าร่วมสังเกตกิจกรรม ในการเข้าร่วมสังเกตกิจกรรมต่าง ๆ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1) ประสานงานในพื้นที่ เพื่อขอความร่วมมือในการเข้าร่วมสังเกตการณ์ พร้อมชี้แจงรายละเอียดวัตถุประสงค์ของการเข้าสังเกตกิจกรรม

2) ประสานงานเพื่อยืนยัน วัน เวลา สถานที่ เพื่อเตรียมการ

3) จัดเตรียมประเด็นการสังเกตการณ์ ประเด็นการสัมภาษณ์ และประเด็นข้อมูลที่ต้องการ

4) ทาการวิเคราะห์จัดหมวดหมู่ข้อมูลในแต่ละประเด็นคำถามที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย อีกทั้งเพื่อเป็นเครื่องยืนยันข้อมูลจากการที่ได้ค้นคว้าจากประสบการณ์จริง

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์ข้อมูล และตรวจสอบข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์ (Interview) เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการ

วิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อ ดังนี้

1. ศึกษากระบวนการทัศน์และหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ในการพัฒนาความสุข ของเกษตรกรเกษตรกรอินทรีย์
2. ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ในการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์
3. ศึกษารูปแบบการนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ในการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์
4. นำเสนอรูปแบบการนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ในการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์
5. นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการวิเคราะห์รูปแบบการนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ มาปรับใช้กับวิถีเกษตรกรอินทรีย์ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างวิถีเกษตรกรอินทรีย์ ให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกร
6. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวมาแล้วเพื่อให้เห็นชุดความรู้ในเรื่องกระบวนการนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ มาปรับใช้กับวิถีเกษตรกรอินทรีย์ เพื่อให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ระดับภูมิภาค ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล ระดับชุมชน องค์กร และปัจเจกบุคคล

การวิเคราะห์ข้อมูล สร้างข้อสรุปจากการศึกษาที่ได้จากข้อมูลจำนวนหนึ่ง โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) ด้วยกระบวนการและวิธีการวิเคราะห์ ตามหลักการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) กำหนดประเด็นหลัก (Major themes) ที่ได้รับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้งหมด ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นแยกเป็นประเด็นย่อย (sub-themes) และหัวข้อย่อย (categories) สู่การวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละขั้นเพื่อให้ได้ผลของข้อมูลที่ทำการศึกษาวิจัย ทั้งนี้ จะให้ความสำคัญกับคำหลักที่ได้จากข้อความในการสัมภาษณ์ นำไปสู่การให้ความหมายของวิถีคิดและการกระทำหรือกิจกรรมต่าง โดยวิเคราะห์ตามคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จัดวางรูปแบบการเชื่อมโยงข้อมูลเป็นแผนผังย่อยและภาพรวมของการวิจัย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 กระบวนการทัศน์และหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ในการพัฒนาความสุขของเกษตรกรอินทรีย์ ผลการวิจัย พบว่า จุดเปลี่ยนความเชื่อและกระบวนการคิดของคนในชุมชนตั้งแต่การทำเกษตรแบบเคมีมาเป็นการทำเกษตรอินทรีย์ต้องอาศัยกระบวนการแห่งการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงของแต่ละครัวเรือน โดยก่อนที่จะเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ที่ยึดการทำเกษตรอินทรีย์เป็นหลักนั้น มีการเปลี่ยนความเชื่อและกระบวนการคิดในปัจจุบันมีอยู่ 5 ด้าน คือ 1) การผลิตที่ไม่มุ่งเน้นด้านการเงินเพียงอย่างเดียว ไม่หลงไปกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่มุ่งวัตถุนิยมหรือการบริโภคนิยมแต่เพียงอย่างเดียว 2) การเปลี่ยนแปลงการผลิต

ให้มีความหลากหลาย ปลุกพืชหลากหลายชนิดมากขึ้นเพื่อให้เกิดความสมดุลในระบบนิเวศน์ รวมถึงการแปรรูปและสถานที่จำหน่ายที่มีมากขึ้น เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับสังคมในปัจจุบัน 3) การพึ่งพาตนเอง โดยการศึกษาเรียนรู้สิ่งสมประสงค์ เมื่อมีความรู้ความสามารถในการนึกคิดที่ดีขึ้น รู้จักเหตุและผลมากขึ้น สามารถการวางแผนทางการเงิน วางแผนทางการผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายด้วยตัวเองไม่พึ่งแต่ทางภาครัฐหรือภาคเอกชนแต่เพียงอย่างเดียว 4) การเกษตรเพื่อสุขภาพ การทำเกษตรอินทรีย์เพื่อหลีกเลี่ยงสารเคมีที่ทำให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ อาทิ สารกำจัดศัตรูพืช สารกำจัดวัชพืชที่ไม่พึ่งประสงค์ ปุ๋ยเคมีชนิดต่าง ๆ เป็นต้น และ 5) การวางแผนระยะยาว การทำเกษตรอินทรีย์เป็นการวางแผนระยะยาวให้กับตนเองและลูกหลาน การสร้างเงินออมในยามแก่เฒ่า ให้ลูกหลานมีอาชีพที่มั่นคงในอนาคต

หลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ เป็นการดำเนินการเพื่อประโยชน์และความสุขของบุคคลและสังคม โดยเน้นการพึ่งพาอาศัย การแบ่งปันดูแลซึ่งกันและกัน และการคำนึงถึงกระบวนการทั้งภายในและภายนอก รวมทั้งผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคล ชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อมในวงกว้าง (Phra Brahmagunabhorn P.A. Payutto, 2011) หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์กับวิถีเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร ดังนี้

1) หลักสมชีวิตา (ใช้ชีวิตพอเพียง) (Phra Brahmagunabhorn P.A. Payutto, 2015) การใช้ชีวิตพอเพียงในทางพระพุทธศาสนา คือ การรู้จักเหตุรู้จักผล ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ คุณและโทษ หลักการใช้ชีวิตพอเพียงสามารถแยกตามหลักธรรมดังต่อไปนี้

(1) มัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลางในพระพุทธศาสนา ทั้งในส่วนที่เป็น “อรรถกถาญาณุโยค” คือ การทำตนให้ลำบากเกินไป และ “กามสุขัลลิกานุโยค” คือ การพัวพันในการกามคุณทั้ง 5 จนทำให้เกิดความโลภ ความทะเยอทะยานอยากมีอยากเป็นอยากได้ การแย่งชิงดีชิงเด่น การเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเพื่อให้ได้สิ่งเหล่านั้นมา ทางสายกลางย่อลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

(2) โภชนะ มัตตัญญูตา รู้จักประมาณในการบริโภคแต่พอควร เป็นหลักในการใช้ชีวิตบนพื้นฐานแห่งความไม่โลภ คือความพอเพียง พอประมาณ ระวังมิได้ในการผลิต การแปรรูป การจำหน่าย รวมถึงการใช้ชีวิตประจำวันให้แต่พอควรไม่มากและไม่น้อยเกินไป

(3) โยนิโสมนสิการ การคิดของบุคคลมีปัญหาเป็นตัวกำกับ ซึ่งทำให้บุคคลสามารถคิดเป็นวิเคราะห์เป็น โดยการคิดถูกวิธี มีระบบ มีระเบียบ ต่อเนื่องจากเหตุสู่ผล เชื่อมโยงกันภายใต้พื้นฐานของคุณธรรมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ และการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

2) หลักอหิงสา การนำหลักอหิงสาธรรมมาใช้ในชีวิตของเกษตรกรอินทรีย์ คือต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยและการบริโภคที่กระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้เหลือน้อยลงหรือหมดสิ้นไปในที่สุด หลักอหิงสาธรรมป้องกันการทะเลาะวิวาทแย่งชิงแข่งดีแข่งเด่นและการทำลายทรัพยากรธรรมชาติลงได้

จุดเปลี่ยนในวิถีชีวิตของเกษตรกรเกษตรอินทรีย์บ้านคลองโยง ได้แก่ ความเชื่อ กระบวนการคิดและการปฏิบัติของคนในชุมชน โดยมีกระบวนการสำคัญ คือ การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning)

วัตถุประสงค์ที่ 2 รูปแบบการนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ในการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์ ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ในการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์ ด้วยมนุษยชาติธรรมชาติดึงต้องปรับกระบวนการให้ทันธรรมชาติจึงจะอยู่รอดได้โดยมีหลักในการพัฒนาตนเองเพื่อสร้างรูปแบบการนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ กับการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์โดยมีรูปแบบที่พึงประสงค์ 8 ด้าน ดังนี้

1. ด้านความขยัน คือเกษตรกรมีวิริยะอุตสาหะไม่อยู่นิ่งเฉยคิดวางแผนงานอยู่ตลอดเวลาไม่ปล่อยเวลาให้ผ่านไปโดยไร้ประโยชน์ เสาะแสวงหาวิชาความรู้เพิ่มเติมอยู่เป็นประจำทั้งทางด้านสารอินทรีย์ พันธุ์พืช ขยันทำกิจกรรมเกษตรกรอินทรีย์ในแต่ละวัน

2. ด้านการประหยัด คือเกษตรกรมีความประหยัด อดออม รู้จักใช้จ่ายในสิ่งที่เหมาะที่ควร ไม่ใช้จ่ายเกินขอบเขตเกินฐานะ

3. ด้านความซื่อสัตย์ คือเกษตรกรมีความซื่อสัตย์ทั้งซื่อสัตย์ต่อตนเองและต่อผู้บริโภค ซื่อสัตย์ในอาชีพการงานที่จะนำไปสู่ความเชื่อมั่นและไว้วางใจของผู้ซื้อ

4. ด้านความอดทน คือเกษตรกรมีความอดทนสูงเป็นที่ตั้งในการทำเกษตรกรอินทรีย์ ซึ่งไม่ทอดทิ้งหากเพียรพยายามย่อมนจะประสบความสำเร็จ

5. ด้านวินัย คือเกษตรกรผ่านการฝึกฝนอบรมมาดีแล้วบ้าง ยังไม่ผ่านบ้างอาจจะเป็นการลงมือทำเกษตรกรอินทรีย์ที่มีคุณค่าด้วยวินัย คือต้องอาศัยประสบการณ์และการเรียนรู้และนำความรู้มาใช้ในการชีวิตการทำเกษตรกรอินทรีย์จนสร้างให้เป็นวินัยให้เกิดขึ้นแก่ชีวิตตนเอง

6. ด้านคุณธรรม คือเกษตรกรมีคุณธรรมดังกล่าวข้างต้นและคุณงามความดีด้านอื่น ๆ ย่อมสามารถทำการงานมีเกษตรกรอินทรีย์เป็นต้นให้สำเร็จลงได้

7. ด้านปัญญา คือเกษตรกรมีความรอบรู้ทั้งด้านการทำเกษตรอินทรีย์โดยการแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งความรู้ทางโลก และความรู้ทางด้านหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำเอาความรู้ที่ตนมีมาปรับใช้ในชีวิตการทำเกษตรอินทรีย์ให้บรรลุถึงเป้าหมายความสุขอย่างยั่งยืนที่ตนเองปรารถนา

8. ด้านสังคม คือเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ ควรมีการจัดการกับเครือข่ายทางด้านการทำเกษตรอินทรีย์ให้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายผู้ผลิตคือเกษตรกรด้วยกัน เครือข่ายผู้ซื้อพ่อค้าแม่ค้าคนกลางรวมจนถึงผู้บริโภค และเครือข่ายทางด้านสถานที่จำหน่าย ให้มีความหลากหลายและสอดคล้องซึ่งกันและกันมากขึ้น

ดังนั้น จึงสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยเรื่อง เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ: รูปแบบการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืน ของวิถีเกษตรอินทรีย์ ความสุขอย่างยั่งยืนของวิถีเกษตรอินทรีย์นั้น มีกระบวนการตั้งแต่ทำเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์ ต้องปรับเปลี่ยนเรื่องความเชื่อ กระบวนการคิดและการกระทำ จนสามารถเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์ได้อย่างสิ้นเชิง แสดงได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงกระบวนการการเปลี่ยนแปลงของเกษตรกร ภายใต้หลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

การนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตของเกษตรกรอินทรีย์เพื่อให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืนนั้น เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ความเชื่อและกระบวนการคิดที่ได้นำเอาหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตอยู่ 5 ลักษณะ คือ

1) วิถีชีวิตที่พึ่งตนเอง ซื้อมีน้อยลง เพราะได้อาหารจากผักที่ปลูกเองกินเอง อยากกินอะไรก็ปลูก เหลือจึงแจก แบ่งปันและขาย ทั้งมีความรู้สึกลดภัยจากผักที่ตนปลูกเองทำเองทั้งหมด ไม่ต้องเสี่ยงต่อสารพิษแน่นอน

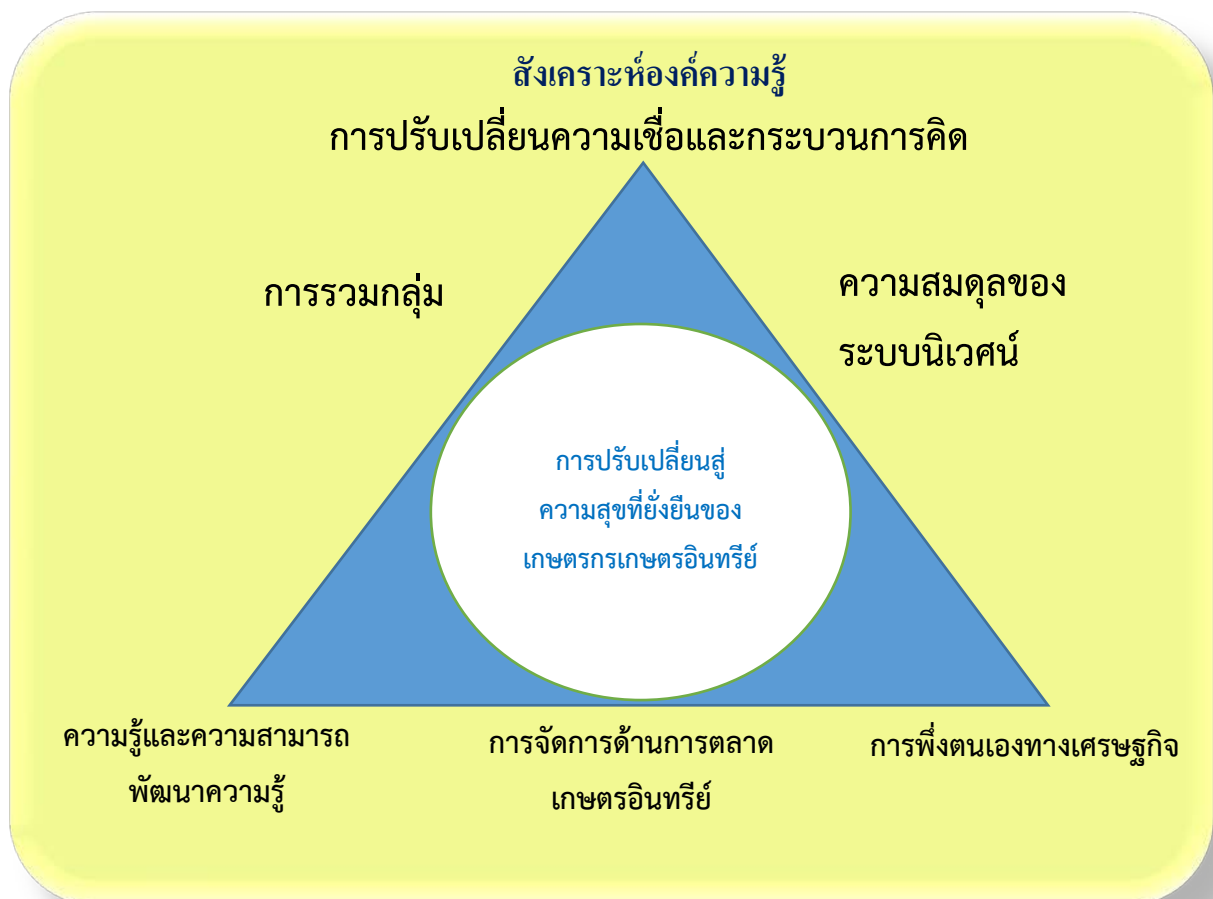
2) วิถีชีวิตที่ขยันและอดทน เพราะใช้ชีวิตอยู่กับแปลงผักทุกวันตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมก่อนปลูก จนถึงการเก็บผลผลิต ได้ทำกิจกรรมต่อเนื่องและออกกำลังกายไปในตัว เกิดความขยันและอดทน รู้สึกสบายใจในการมีงานทำในแปลงตลอดทั้งวัน

3) วิถีชีวิตที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติมิตร ต่อเพื่อนบ้านและชุมชนที่ตนอยู่อาศัย เหมือนกับวิถีชีวิตดั้งเดิมที่มีการแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างกัน เมื่อหันมาปลูกไว้กินเหลือก็แจกจ่ายให้แก่กันและกัน แสดงถึงความมีอยู่มีกินที่แท้จริงของเกษตรกรที่ยั่งยืน

4) วิถีชีวิตที่มีจิตใจที่สงบ มีความสุขกับครอบครัวเพราะได้ทำกิจกรรมร่วมกันตลอดทั้งวัน ได้อยู่พร้อมหน้ากัน มีเวลาพูดคุยแลกเปลี่ยนกับสมาชิกครอบครัว ญาติและคนในชุมชน เห็นชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และมองเห็นอนาคตของตนเองและบุตรหลาน

5) วิถีชีวิตที่มีการรวมกลุ่มมีชุมชนและสังคมที่กว้างขึ้น เป็นการรวมกลุ่มของคนที่มีความเชื่อและกระบวนการคิดเดียวกัน มีวิถีชีวิตเดียวกัน รวมถึงการได้แลกเปลี่ยนความรู้ที่เกิดจากเครือข่ายเกษตรกรต่างถิ่น

การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต 5 ลักษณะของเกษตรกรดังกล่าวเพื่อให้สอดคล้องกับหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ และผลคือเกิดความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์ แสดงได้ ดังนี้

ภาพที่ 2 แสดงการปรับเปลี่ยนความเชื่อและกระบวนการคิด (กระบวนการทัศน์)

การพัฒนา 4 ด้าน คือ พัฒนาตนเอง (กาย จิต ปัญญา สังคม), ด้านเศรษฐกิจ (พอเพียง ไม่เบียดเบียน), ด้านสังคม (สร้างเครือข่าย) และด้านสิ่งแวดล้อมของอาชีพเกษตรกรและอาชีพอื่นๆ ซึ่งแสดงได้ดังภาพนี้

ภาพที่ 3 แสดงการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์ 4 ด้าน

1) พัฒนาตนเอง (เกษตรกร) ต้องเปลี่ยนความเชื่อและกระบวนการคิดของตนเองคือ ชื้อกินน้อยลง เพราะได้อาหารจากผักที่ปลูกเองกินเอง อยากกินอะไรก็ปลูกเหลือก็แจกก็ขาย ทั้งมีความรู้สึกปลอดภัยจากผักที่ตนเองนั้นปลูกเองทำเองทั้งหมด ไม่ต้องเสี่ยงต่อสารพิษแน่นอน สุขภาพจิตที่ดีและมีความสุขอย่างยั่งยืนย่อมเกิดขึ้น

- กาย คือการทำเกษตรกรรมตั้งแต่เช้าจนเย็นเป็นการออกกำลังกายที่ดี อีกทั้งมีความปลอดภัยจากผักที่ตนเองนั้นปลูกเองทำเองทั้งหมด ไม่ต้องเสี่ยงต่อสารพิษ มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงและไม่มีโรคจากสารเคมีแน่นอน

- สัมมาทิฐิ (เข้าใจธรรม) คือเกษตรกรมีความขยันและอดทน เพราะใช้ชีวิตอยู่กับแปลงผักทุกวันตั้งแต่ขึ้นตอนการเตรียมก่อนปลูกจนถึงการเก็บขาย ได้ทำกิจกรรมต่อเนื่องและออกกำลังกายไปในตัว เกิดความขยันและอดทน รู้สึกสบายใจในการทำในแปลงตลอดทั้งวัน

- เวทนา (ความรู้สึกทางใจ) คือเกษตรกรมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติมิตร ต่อเพื่อนบ้าน และชุมชนที่ตนอยู่อาศัย เหมือนกับวิถีชีวิตดั้งเดิมที่มีการแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างกัน เมื่อหันมาปลูกไว้กิน เหลือก็แจกจ่ายให้แก่กันและกัน แสดงถึงความเป็นอยู่มีกินที่แท้จริงของเกษตรกรที่ยั่งยืน

- กิจวัตร (พฤติกรรม) คือเกษตรกรมีจิตใจที่สงบมีความสุขกับครอบครัวเพราะได้ทำกิจกรรมร่วมกันตลอดทั้งวัน ได้อยู่พร้อมหน้ากัน มีเวลาพูดคุยแลกเปลี่ยนกับครอบครัว ญาติและคนในชุมชน เห็นชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และมองเห็นอนาคตของตนเองและบุตรหลาน

- ปัญญา คือเกษตรกรมีการศึกษาอยู่ตลอดเวลา ทั้งความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ ความรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนความรู้จากกลุ่มเกษตรกรด้วยกัน และความรู้ที่เกิดจากการเข้าอบรม สัมมนา ศึกษาเรียนรู้จากตำรา แม้กระทั่งความรู้ที่ได้จากเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

- สังคม คือเกษตรกรมีการรวมกลุ่มมีชุมชนและสังคมที่กว้างขึ้น เป็นการรวมกลุ่มของคนที่มีความเชื่อและกระบวนการคิดเดียวกัน มีวิถีชีวิตเดียวกัน รวมถึงการได้แลกเปลี่ยนความรู้ที่เกิดจากเครือข่ายเกษตรกรต่างถิ่น

2) พัฒนาด้านเศรษฐกิจ หลักการสำหรับพัฒนาเศรษฐกิจจะต้องให้เป็นไปตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ คือ หลักสมชีวิตา (ใช้ชีวิตพอเพียง) การรู้จักเหตุรู้จักผล ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นคุณหรือโทษ ไม่หลงอยู่กับกำคุณต่าง ๆ มีวิถีชีวิตตามทางสายกลาง ความพอเพียงพอประมาณ ระเบิดระว่างในการผลิต แปรรูป และจำหน่าย ไม่มากเกินไปจนเกิดความโลภ มีรายได้เพิ่มจากการลดต้นทุนการผลิตในส่วนของการผลิตทุกชนิด มีตลาดรองรับและสร้างอำนาจในการต่อรองมากขึ้นซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มของเกษตรกรอินทรีย์ทั้งเครือข่ายภายในและภายนอก ทำให้หนี้สินที่มีค่อย ๆ ลดลงและหมดไปในที่สุด

3) พัฒนาด้านสังคม คือ การรวมกลุ่มมีชุมชนและสังคมที่มีความเชื่อ วิถีชีวิต ทัศนคติที่เหมือนกันได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เชื่อมโยงเครือข่ายต่างถิ่น ช่วยกันคิดช่วยกันทำช่วยกันแก้ปัญหา แนะนำ ส่งเสริม และสนับสนุนกลุ่มของตนและเครือข่ายให้เชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นกระบวนการทัศนชุดเดียวกัน

4) พัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยประสบการณ์การเรียนรู้ของชุมชนคลองโยง ทำให้เกิดการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมดังกล่าวโดยการปลูกต้นไม้แทนกำแพงหรือปลูกพืชก้างมุ้งหรือป้องกันสารพิษที่มาจากอากาศ การปรับสภาพดินพลิกหน้าดินให้สารเคมีหมดไปจากดิน ปลูกพืชที่มีประโยชน์ต่อดิน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 กระบวนทัศน์และหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ในการพัฒนาความสุขของเกษตรกรเกษตรอินทรีย์ จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรอินทรีย์ของชาวคลองโยง มีวิถีชีวิตที่พอเพียง ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น คำนึงถึงสภาพแวดล้อม รักษาสมดุลของธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีระบบการจัดการนิเวศวิทยาที่คล้ายคลึงธรรมชาติและหลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์ ผลผลิตที่ได้จึงปลอดภัยจากอันตรายสารพิษตกค้าง ทำให้ปลอดภัยทั้งผู้ผลิตผู้บริโภค และไม่ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลงอีกด้วย ความเชื่อและกระบวนกรคิดของเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์นั้น ต่างมีการปรับเปลี่ยนความเชื่อและกระบวนกรคิดจากอดีตถึงปัจจุบัน จนทำให้เกิดวิถีการผลิต การแปรรูป และการจำหน่ายที่เปลี่ยนไปจากเดิม โดยมีจุดเปลี่ยนที่ตรงกันคือ การผลิตที่ไม่มุ่งเน้นด้านการเงินเพียงอย่างเดียว การเปลี่ยนแปลงการผลิตให้มีความหลากหลายรวมถึงการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า และเพิ่มการกระจายสินค้าตามตลาดเกษตรอินทรีย์อีกด้วย การพึ่งพาตนเองมีการรวมกลุ่มกันช่วยกันคิดช่วยกันทำช่วยกันแก้ปัญหาและเพื่อต่อรองเรื่องราวปัญหาพ่อค้าคนกลาง การเกษตรเพื่อสุขภาพ การวางแผนระยะยาวให้กับตนเองและลูกหลานในอนาคตให้ได้คุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับศาสตราจารย์ นายแพทย์วิจารณ์ พานิช แต่งเรื่องเรียนรู้คุณค่าแห่งชีวิต “Life is Learning Learning is Life” ปี พ.ศ. 2561 เสนอว่าการเรียนรู้ก่อให้เกิดผลการเรียนรู้ในหลายๆมิติไปพร้อมๆกัน ทั้งสมอง (Head) จิตใจ (Heart) และทักษะ (Hand) เป็นการเรียนรู้องค์รวม (Holistic Learning) และต้องเป็นการเรียนรู้ที่สามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ทั้งตนเอง ชุมชนและสังคม เป็นการเปลี่ยนแปลงถึงระดับกระบวนทัศน์

นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Chaiyawong (2013) ศึกษาเรื่องเศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับการพัฒนาความสุข (Buddhist Economics and Happiness Creation)” ปี พ.ศ. 2556 ผลการวิจัยพบว่า เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ ช่วยส่งเสริมให้คนบริโภคด้วยปัญญา มีเหตุมีผล ตรงกันข้ามกับการบริโภคในปัจจุบันนี้ที่แข่งขันกันบริโภคหรือบริโภคเพื่อหน้าตา หรือบริโภคด้วยการถูกชักนำด้วยสื่อกระแสหลัก ซึ่งได้ใช้กลยุทธ์ทางการตลาด โดยพื้นฐานพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธความมั่งคั่ง (wealth) หรือระบุว่าความมั่งคั่ง เป็นความชั่วร้ายในสองเหตุผลก็คือหนึ่งความมั่งคั่งทางวัตถุสามารถป้องกันเราจากความลำบากและความยากจน และสองช่วยเหลือมนุษย์ในการพัฒนาความเมตตากรุณา ถือเป็นกุศลจิต และทำให้สังคมมีความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพราะความสุขที่แท้จริง มิได้เกิดจากการบริโภควัตถุแต่อย่างใด หากแต่เกิดขึ้น จากสภาวะของจิตใจภายใน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูศรีปริยัติคุณาภรณ์ แต่งเรื่อง แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ ในหลักพุทธศาสตร์ กล่าวไว้ในสรุปที่ว่า แนวคิดในทางเศรษฐกิจแบบพุทธทั้งด้านการผลิต การบริโภค และการแจกจ่าย มุ่งเน้นคุณภาพชีวิตเป็นสำคัญ ส่วนของการบริโภคนั้นให้บริโภคเท่าที่จำเป็น รู้จักประมาณไม่กักตุน ไม่บริโภคสิ่งไร้สาระ บริโภคไม่เบียดเบียน ไม่บริโภคเพื่อสร้างทุกข์ในอนาคต แต่ให้พิจารณาบริโภคเพื่อยังชีพให้ดำรงอยู่ได้ และไม่บริโภคด้วยความอยากหรือตามใจตนเอง จนหลงใหลมัวเมาขาดสติปัญญาไร้การพิจารณาใคร่ครวญไตร่ตรอง

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 กับการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกรเกษตรกรอินทรีย์ โดยมีรูปแบบที่พึงประสงค์ 8 ด้าน ดังนี้

1) ด้านความขยัน คือเกษตรกรมีวิริยะอุตสาหะไม่อยู่นิ่งเฉยคิดวางแผนงานอยู่ตลอดเวลาไม่ปล่อยเวลาให้ผ่านไปโดยไร้ประโยชน์ เสาะแสวงหาวิชาความรู้เพิ่มเติมอยู่เป็นประจำทั้งทางด้านสารอินทรีย์ พันธุ์พืช ขยันทำกิจกรรมเกษตรกรรมอินทรีย์ในแต่ละวัน

2) ด้านการประหยัด คือเกษตรกรมีความประหยัด อดออม รู้จักใช้จ่ายในสิ่งที่เหมาะที่ควร ไม่ใช้จ่ายเกินขอบเขตเกินฐานะ

3) ด้านความซื่อสัตย์ คือเกษตรกรมีความซื่อสัตย์ทั้งซื่อสัตย์ต่อตนเองและต่อผู้บริโภค ซื่อสัตย์ในอาชีพการงานที่จะนำไปสู่ความเชื่อมั่นและไว้วางใจของผู้ซื้อ

4) ด้านความอดทน คือเกษตรกรมีความอดทนสูงเป็นที่ตั้งในการทำเกษตรกรรมอินทรีย์ ซึ่งไม่ท้อถอย พากเพียรพยายามย่อมนจะประสบความสำเร็จ

5) ด้านวินัย คือเกษตรกรผ่านการฝึกฝนอบรมมาดีแล้วบ้าง ยังไม่ผ่านบ้างอาจจะเป็นการลงมือทำเกษตรกรรมอินทรีย์ที่มีคุณค่าด้วยวินัย คือต้องอาศัยประสบการณ์และการเรียนรู้และนำความรู้มาใช้ในการทำเกษตรกรรมอินทรีย์จนสร้างให้เป็นวินัยให้เกิดขึ้นแก่ชีวิตตนเอง

6) ด้านคุณธรรม คือเกษตรกรมีคุณธรรมดังกล่าวข้างต้นและคุณงามความดีด้านอื่น ๆ ย่อมสามารถทำงานมีเกษตรกรรมอินทรีย์เป็นต้นให้สำเร็จลงได้

7) ด้านปัญญา คือเกษตรกรมีความรอบรู้ทางด้านการทำเกษตรอินทรีย์โดยการแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งความรู้ทางโลก และความรู้ทางด้านหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำเอาความรู้ที่ตนมีมาปรับใช้ในการชีวิตการทำเกษตรอินทรีย์ให้บรรลุถึงเป้าหมายความสุขอย่างยั่งยืนที่ตนเองปรารถนา

8) ด้านสังคม คือเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ ควรมีการจัดการกับเครือข่ายทางด้านการทำเกษตรอินทรีย์ให้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายผู้ผลิตคือเกษตรกรด้วยกัน เครือข่ายผู้ซื้อพ่อค้าแม่ค้าคนกลางรวมจนถึงผู้บริโภค และเครือข่ายทางด้านสถานที่จำหน่าย ให้มีความหลากหลายและสอดคล้องซึ่งกันและกันมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Phrakru Dhammathon Woradecha Acchathecho (2013) ศึกษาเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนเกษตรอินทรีย์ตามแนวพุทธธรรมเพื่อชุมชนที่ยั่งยืน ในพื้นที่ภาคกลางตอนบนปี พ.ศ.2556 ผลการวิจัยพบว่า การปรับกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ทันธรรมชาติจึงจะอยู่รอดได้ ตั้งแต่ก่อนทำการเกษตร ระหว่างทำ และหลังทำการเกษตร เพื่อให้ได้คุณภาพที่ดีของชุมชนเกษตรกรรมอินทรีย์

ดังนั้น เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์จากอดีตจนถึงปัจจุบันจนกว่าจะเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านกระบวนการทัศนไต้นั้น ต้องอาศัยความรู้ ความอดทน ความขยันเป็นอย่างมาก นอกจากจะใส่ใจตนเองในด้านสุขภาพแล้วก็ต้องใส่ใจถึงผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ทำให้เกิดการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของตัวเกษตรกรเองและสร้างความสุขและความมั่นคงให้กับลูกหลานในอนาคต ดังนั้นการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืนของเกษตรกรอินทรีย์นั้น ต้องอาศัยการพัฒนาตนเอง พัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม แม้ผลการศึกษาครั้งนี้จะไม่ได้ไปถึงถึงการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างก็ตาม แต่สะท้อนถึงความพยายามของเกษตรกรในการขัดขืน ยืนหยัด ในระดับ

บุคคล ครอบครัวและกลุ่มซึ่งอยู่ในวิสัยที่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้โดยไม่มีแรงกดดันหรือต่อต้านจนเป็นปัญหาอุปสรรคสำคัญ มีผลนำไปสู่การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยการปรับเปลี่ยนความเชื่อและกระบวนการคิด การแสวงหาความรู้พัฒนาความสามารถ และการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

1.1 เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ควรหาความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ เพื่อให้ทันกับเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารในปัจจุบัน และนำความรู้มาพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของตนให้ดียิ่งขึ้น

1.2 เกษตรกรภาคอินทรีย์ควรรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองและช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยกันแก้ปัญหาทางการทำเกษตรอินทรีย์ให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

1.3 ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มควรประชุมหารือกับเกษตรกรในชุมชน เพื่อนำข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่ได้มาพิจารณาร่วมกัน ปรับปรุงแผนการบริหารจัดการการผลิต แปรรูป และการจำหน่ายให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาวิเคราะห์ความเสี่ยงด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของเกษตรกรในการทำเกษตรกรรม เพื่อเป็นแนวทางการสร้างนโยบายหรือมาตรการในการแก้ไขปัญหาอย่างถูกต้องและปฏิบัติได้จริง

2.2 ศึกษาแนวทางการสร้างนโยบายหรือมาตรการในการสนับสนุนส่งเสริมให้ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและปลูกป่าเพิ่ม เพื่อสร้างความสมดุลในระบบนิเวศให้หลากหลาย รวมทั้งการสร้างความรู้และเผยแพร่เทคโนโลยีในการฟื้นฟูบำรุงดิน และพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรอาสาสมัครเพิ่มให้มากยิ่งขึ้น

References

- Bhongmakapat, T. (2011). *Happiness Development for the Modern Society*. (2nd ed.). Bangkok: Sangsan Books.
- Keawdunglek, V., & Siriratuengsuk, W. (2020). The Development of Food Safety Mechanism for Hotel Business: A Case Study of Chaing Saen District, Chiang Rai Province. *Suranaree Journal of Social Science*, 14(1), 17-32.
- Keawdunglek, V. (2019). Food Safety and Environmental Management. *Journal of Environmental Management*, 15(2), 106-125.
- Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). (2011). *Buddhist Economics*. (15th ed.). Nakorn Pathom: J.jaroen Interprint.
- Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). (2015). *Dictionary of Buddhism*. (15th ed.). Bangkok: Phlithamma.

- Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto). (1998). *Sustainable Development*. Bangkok: Komol Keemthong Foundation.
- Pramaha Prakasit Thitipasitthikorn. (2020). Conscious Building the Good Citizenship in Community development and Urbanized Buddhist Community in Nakhon Pathom Province. *Journal of Multidisciplinary in Humanities and Social Sciences*, 3(1), 63-80.
- The National Economic and Social Development Board. (2016). *National Economic and Social Development Plan No. 12 B.E. 2560-2564*. Bangkok: Office of the Prime Minister.